

Интервю с Георги Костандов, роден в Истанбул, инженер по индустриална химия, бивш директор на българското училище в града. Интервюто е записано от Диана Ставрева на 15.02.2011 г.

Бележки на записвача: Разговорът започна свободно, като в началото информаторът ме разпитваше какво точно искам да ми разкаже. Имахме уговорен час, на който информаторът дойде навреме. Интервюто се проведе в малката зала на Екзархийския дом в спокойна обстановка, никой не прекъсваше разговора ни. Информаторът говори много добре български, като по време на разговора ни говореше бавно и подбираше думите си.

Д.С.: - Разбрах, че пишете книга за... (тук бях прекъсната от Г.К. – Д.С.)

Г.К.: - Да, за тука. За цариградските българи. Сега, ако вземем така последните двеста години, българската общност тук най-напред се формира от хора, които идват от днескашната България и Македония – било Егейска, било Вардарска. После, след 1878 г., след Освобождението тоест, тия, които беха от освободената част на България, полека-лека се връщат назад. А останалите, значи, от македонски произход, в смисъл обаче – това бих желал аз да подчертая, - че наш'те дядовци, от които ние възприехме чувството на принадлежност, бяха с българско самосъзнание. Значи, Македония за тях беше географическо понятие само. Значи, нещо съвсем друго, от което днес се поучавате... Както и да е, така минават десетилетия и какво става – Балканската война. Най-напред въстанието 1903 г. в Македония, после Балканската война и после Първата световна. И следователно... (В този момент в залата влиза попадията Мария, като Г.К. я кани при нас. Попадията предлага кафе и чай, след което разговорът продължава - Д.С.).

Г.К.: - И получава се следното вече, особено след Първата световна война. Сега различни области се откъсват окончателно и хората, значи, цариградските българи оттам, откъдето беха в миналото отомански поданици, една част стават български, втора част гръцки, а трета част остават пак отомански поданици. Причината за това сменяне на поданството е следната: сега, особено през Първата

световна война отоманците, значи, турците и българите са съюзници и следователно за местните българи имаше две възможности, тъй като трябваше някак, нали, да се запишат като войници – да предпочитат дали в българската армия или в турската. И тъй като наш'те, как да кажа, все пак чувстваха се някак по-близко до техните родни места, предпочетоха българската армия. И тия, които оцеляха, можаха да се върнат назад, се върнаха с българските документи и се регистрираха тук като български граждани. Пак българите, които след Балканската война и след Първата световна война... (Разговорът беше прекъснат от попадията, която поднесе чай - Д.С.).

Значи, тия, които идват от Гърция пък, от Солун например, с гръцки документи, тук се зачисляват като гръцки поданици. Разбирате ли? Значи, поданството става различно, особено след 19-та година. То и по-напред става така, но както и да е. И тук остават българите, които имат имоти в Македония, било в Егейска, било във Вардарска. /.../ Тъй като въпросите по имота, нали, понеже Западна Тракия до края на Първата война беше балканска територия, значи, имаше възможност за обезщетение от бежанците от Тракия, които отиват. И тъй като, казвам открито, наш'те си остават с поданствата, които намират, значи, не предпочитат да минат пак обратно на отоманското и турското поданство. Обаче през това време в България, вие знаете ли историята, какво се получи след Балканската война? Какви работи направиха, как се съюзиха против, как беха против цариците, нали, през това време пък, там се развиват политически и комунистическите идеи и така нататък, и така нататък. После още от самото начало, още от самото основаване на ВМРО, една част настояваха да се освободи Македония и да се присъедини към България, а друга една голяма и пак ефективна част пък предпочитаха да се обяви някаква автономност. Да се образува нещо като федеративна там държава. Нещо като Югославия, която много отпосле се образува, де, но както и да е. Още от самия край на въстанието там, на Илинденското въстание, започва една вражда между едната част и останалите. И почват да се бият яко, тъй като накъм 35–36-та година ВМРО се забранява в България. И така, как да

кажа, хората от македонски произход, почват някак да бъдат антипатични за българите.

Които отношения по различни начини /се поддържат/, например /чрез/ закони, които се въвеждат особено след основаването на турската република. Например, забранява се на чуждите поданици да работят тук и по различни причини българите вече от все по-голяма част, вече много голяма част пак от Македония бежанци и такива хора отрудени, предпочитат този път да се изселят в Канада и Америка, понеже българите, България вече не беше чак толкова /привлекателна/, така, не ги искаха по-правото. И така, че хората намаляват тук и се образуват нови общности в Канада, в Съединените щати – в Америка и в Австралия. И оттогава нататък после полека-лека намаляват хората по различни причини тук, политически развития, животът става по-труден, не само за българите, но и за всичките християни и така намаля /общността/. Докато се достигне до сега, значи, сега сме съвсем малко, около 5-600 хора. Говоря за оригиналната българска общност, която води корените си от Македония, България и така нататъка, а най-вече от Македония. Обаче сега тук се образува една нова фаза на общност. Значи, най-напред голяма част са българи от Балканите, после голяма част били напълно българи от Македония, а сега вече по-други са отношенията. Нали знаете, тук по едно време, през последните години на чичо Тошо там, голяма част от хората така, принудително или по техно желание, как да кажа, се изселиха тука. И сега в Турция има голямо количество български поданици от турски произход или пък българи направо по роднинство, нали, съпруг, съпруга и така. Освен нас има голямо количество българи, които тук са, но например не идват в черквата, обаче има такива хора.

Д.С.: - Да, изселници?

Г.К.: - А! После има и чисти българи, които и за работа не се разбира, значи вече според мен се оформява вече една нова, още по-друга общност. Е така, значи, в две съседни държави не е възможно общности да изчезнат. По един или друг начин винаги ще съществуват, обаче сменя се тяхната физиономия.

Д.С.: - Облик?

Г.К.: - А така. Обаче, значи, няма повод, за да сме песимисти. Значи, тук в Истанбул винаги ще има българи, по един начин или по друг начин дошли отнякъде (смее се - Д.С.).

Д.С.: - А вие откога сте тук?

Г.К.: - Ние сме тук родени, наш'те дядовци и предядовци са идвали от Македония. Наш'те специално села пък са от Костур. Знаете ли къде е Костур, Кастория в Северна Гърция днес? Едно време Костур се казваше на български и македонски, значи, от костурските села сме голяма част.

Д.С.: - Вчера посетихме българските гробища и там имаше много, пишеше, че са от Костур?

Г.К.: - Отвсякъде, отвсякъде има. За тези стари истории, след като сте от София, аз ви препоръчвам да се запознаете с Христо Темелски. Сега този Христо Темелски е много приятен човек и е много така информиран, понеже от много дълго време той е там научен сътрудник и така нататък на архивата и библиотеката на Българската патриаршия. Той се познава и с нас, може да му носите поздрав от мене. Той действително е много, казвам ви, много така зрел човек и много ще ви бъде полезен. Особено ако ви интересува малко миналото или ако трябва с миналото да съчетаете сегашното.

Д.С.: - Да, да сравним. Така, вие сте родени тук, а историята на вашето семейство? Тя от вашите деди ли се предава или?

Г.К.: - Тук сме, тук сме. Всичките тука сме били, обаче едно време сега тук сме били, но за разлика от гърците, арменците, евреите и така нататък, едно време нашите идвали само мъжете тука. Семейството си оставало там, от там, където идват. Значи, нещо за печалба, за работа са. А след тези войни едно-друго, полека-лека вече се изселват и окончателно остават тука. Така се е случило и с наш'то семейство, значи, наш'те са идвали оттам – една част след Балканската война и остават тука. По едно време, към 22-ра–23-та–25-та година в България, София и други градове почват да дават местност, за да си построят къщи хората. Понеже

много хиляди, десетки хиляди бежанци пък там се прибират в България, и тогава една част от тукашните пък се изселват в София. Например моят вуйчо е роден тук, моята майка е родена в София точно по тази причина. Е така, трудни времена за хората специално, ето (смее се - Д.С.).

Д.С.: - А някой спомена, че имало нещо като репресии от Турция през 1960-те години?

Г.К.: - Така, специално за нас не, специално за българите не. Понеже българите никога не са, сега, как да кажа, някои неща причиняват проблеми на държавите, когато са много, за малко никой не се интересува. Значи, ние специално нещо, как да кажа, против нас никога не сме изживели. Но общо взето за немюсюлманската, как да кажа, тук маса някои затруднения е имало, както навсякъде, обаче специално за нас не е било така. Разбира се, и така, когато в България имаше комунистически режим и тогава, разбира се, и за нас не беше лесно. Нали? Понеже особено като обикаляш с червен пасажпорт, нали, ставаш антипатичен същевременно и за двете страни. Значи, ти ставаш неприятел, значи потенциален враг на България, понеже ти живееш в капиталистически строй. Същевременно ставаш и не толкова приятен и за местните, понеже ти си гражданин пък на един друг строй. Значи, тогава се получава нещо уникално – в самата България хората, които имаха роднини в капиталистическите страни, са били най-много затруднени (смее се - Д.С.). Как да кажа, т'ва нещо може и там да си го разтърсите.

Д.С.: - Да.

Г.К.: - Значи, хора, които, например младежи, които спортуват, обаче имат лели, чичовци навън и да са били много, как да кажа, така силни в техния спорт, не им позволяваха да излизат. Всички затруднения са били и така остават, но се надявам отсега нататък да не са пък за хората... Обикновения човек (смее се - Д.С.).

Д.С.: - Да. Вие говорите много добре български.

Г.К.: - А, да ви кажа защо. Сега от две години насам съм пенсионер по възраст. Понеже тук до 65 години позволяват да работиш в официални заведения.

После трябва окончателно да се почувстваш освободен от длъжност. Значи, аз бех директор на италианската гимназия тука, имаме италианска гимназия. По професия аз съм инженер по индустриална химия, обаче така се случи, се развиха нещата, че трябваше да се отдам на такава дейност. И човек, когато живее между чисти и гледа как хората владеят хубаво техния език, нали, почва да си помисля за собствения. И аз така го пожелах, де, и понеже пък в миналото нямаше друга възможност, единствения начин да чуеш български беше радиото. И аз редовно следвах радио "София", програма „Хоризонт" (смее се - Д.С.) и така. После пък и самия италиански е така, как да кажа, много фонетичен език и някак, как да кажа, никога не съм имал затруднения да го науча. После аз съм един от последните ученици на тукашното училище, тука имахме училище, прогимназия до седми клас, т'ва него съм го завършил. Обаче отпосле казвам ви, така сега някакви приказки обикновени хубаво ги водят, но все пак моя говор не е нито литературен, нито съвременен, значи, до една степен аз знам, сега благодаря ви за комплимента (смее се - Д.С.).

(Следва кратък непринуден разговор за доброто изразяване на български език на информатора, който завърши с казаното от мен: „Мислех, че сте посещавал нещо в България“ – Д.С.)

Г.К.: - Не! В миналото, значи от 98-ма година до 2003-4-та година аз бех тук председател на наш'те църкви, значи, все едно, че си председател на българската общност. И, следователно, тогава се запознахме с всичките членове на българското правителство, де. Тук посрещнахме президента на България, премиера, ние сами отидохме там да им благодарим за помощите, които ни правят. Обаче, как да кажа, цялото ми пребиваване в България не е повече от два месеца. Т'ва е.

Д.С.: - Като цяло, а колко пъти сте посещавали общо?

Г.К.: - (Смее се - Д.С.) Десетина пъти съм отивал за по няколко дни.

Д.С.: - Вашите родители знаеха ли български?

Г.К.: - Да, знаеха.

Д.С.: - А говорехте ли си с тях на български? Учиха ли ви нещо?

Г.К.: - И на български... Разбира се, и после говора, който наш'те баби и дядовци говореха от тези костурските села, някак е още по-близък до официалния български. Наместо да казваш „те”, кажеш „ке” и ето ти (смее се - Д.С.) и някой думичка като я намесиш вътре, и то ти става македонски. Значи, това, което днес казват македонски. Одринчани са малко по-особени, те глаголите малко по-друго ги употребяват – отидох, дойдох, вместо дойдох и така нататък (разликата е в ударенитето - Д.С.). Обаче, как да кажа, никога не сме имали затруднения, де, било т'ва да се разбираме на езика на бабите ни, било... Обаче к'во става сега, тъй като ние сме в такъв, според мен много интересен отдел, като учение, де. Сега положението е следващото. Речника на дядовци, баби и така нататък, е сега няма к'во да се срамуваме, те така са били хората, е много простичък, беден 5-600 думи, хайде да речем хиляда, според мен не са нито хиляда, значи с много малко думи ти прекрасно се разбираш. Ей сега, ако остане само в рамките на това съкровище от думички и като пораснеш, нали, вече имаш по-други отношения, нали, имаш по-други чувства, думичките не са ти вече достатъчни. И тогава, ако не си там, където всички това говорят и можеш веднага да схванеш това, което ти трябва, ти почваш да смесваш думите, които по-добре ги знаеш. Почваш, където живееш там – в Америка американски думи да „драйвъш”, значи, да, знае се к'во е да драйвъш, там на наш'те българки (смее се - Д.С.). Е, така. Ако си в Турция, турски думи, ако си в Гърция, гръцки думи и така. Значи, най-напред става смешен такъв с примеси, после лека-полека изчезва това, което знаеш и се оформява окончателно т'ва, което хубаво знаеш и добре се изразяваш. И така, че младите почват да говорят с езика на това, където живеят. И така полека-полека изчезват. Особено когато няма училища, сега тука няма училище, но и да кажа право за такива дъртаци като нас вече и училище не трябва, де. Понеже млади въобще ги няма. Много малко са.

Д.С.: - Няма кой да учи в училищата ли?

Г.К.: - Не, няма нужда. Сега за десетина дечица не се отваря училище, сега. А за тия новите хора, които идват, ако в бъдеще се получи някаква нужда, сигурно ще направят нещо. Може ли едно нещо да ви кажа? Последните години наш'то

училище, ако броиме на няколко километра и половина оттук, там от общината беше срутено. Обаче тъй като ние настояхме после, особено през времето на премиера, как се казваше, премиера от СДС, Костов, да, с него тук настояхме и в замена на там терена, който ни отнеха, тук ни дадоха друг терен, близо до „Шишли”. Една много хубава зона, с небостъргачи около и така нататък, значи имаме около 900 квадратни метра терен, който може да се построи културен център и търговски център. Културен и търговски център. Значи, ако в бъдеще, казвам ви, не толко нас, ами от останалите хора, които тук постепенно се заселят, достигне до нужда на някакво училище или курсове, езикови курсове, ще има възможност направо с български пари да се построи. Понеже западните държави Италия, Франция, Германия и така нататък, всичките си имат техен културен център тука, в Истанбул и в самия център там се преподават такива курсове, език има, записваш се там и два-три пъти на седмицата идваш и изучаваеш език. Същото нещо може да се получи, но по най-хубав начин и за наш’те, пък може да се достигне и до училище, но казвам вече за самата оригинална общност училище вече не трябва. Ама за новите може би.

Д.С.: - А вие имате ли роднини в България?

Г.К.: - В София имам роднини. Имам братовчеди.

Д.С.: - Чувате ли се с тях? Поддържате ли връзка?

Г.К.: - Е, разбира се сега с новите техники – еее, с компютри, с не знам какво си, телефони. Чудото беше едно време, сега вече (смее се - Д.С.).

(Попадията се намесва в разговора и го пита за книгата, която пише - Д.С.)

Д.С.: - Всъщност вие знаете да четете български?

Г.К.: - Знам, всичко знам, но друго е сега, едно е да пишеш книги, друго е приказки да разправяш.

Д.С.: - Значи вие сте бил председател тук на общността? Как ви избраха, как се избира, как се случва това нещо?

Г.К.: - Еми на определени периоди, тук с гласуване членовете на общността гласуват и така се достига до един управителен съвет на Фондацията. Понеже тук

сме зачислени като фондация – фондация „Екзархийска фондация” или „Фондация на българските православни църкви”, т’ва ни е официалното звание. А най-официалното е: „Екзархийска фондация”, ”Екзархийски вакъф”, български екзархийски. Това е официалната така и тази структура има управителен съвет, които се интересуват и са отговорни било то към държавните власти, било към самата общност за доброто, хубавото управляване и така нататък, всичко това, което тук общността притежава.

Д.С.: - Значи дейността е свързана с тези неща? Благотворителни акции имате ли?

Г.К.: - Да, от тази гледна точка хубаво сме организирани. После в тази скоба имаме още една особеност, която е само за нас специалност. Сега тук гърците, арменците, евреите се признават като малцинство. Сега политически и юридически малцинството има едно своеобразно значение, значи, това значи нещо. А българите като общност не са признати за малцинство. Значи, като не си малцинство, тогава какво си? (Смее се - Д.С.) Тогава официално си част от населението тука, немюсюлманско население. Обаче така, както бехме едно време отомански поданици, сега сме турски поданици – не малцинство. Значи, от една гледна точка училище едно-друго бехме признати за немалцинствена общност, а на самите църкви пък – като малцинство. Това е особеност, която така е практикувана само спрямо нас. Е, така.

(Следва кратък разговор, в който информаторът се интересува от мен и моите занимания, сега и в бъдеще - Д.С.)

Д.С.: - Идват молдовки на службите. Имате ли някакви по-особени отношения?

Г.К.: - Добро утро, добър ден и това е – всеки си гледа собствената работа.

Д.С.: - Идвате ли на всички празници, които се празнуват тук?

Г.К.: - Е, обикновено да. Едно време само ние бехме при големите празници, а сега за голяма наша радост вече ние сме съвсем мъничко малцинство пред огромната група българи, които идват вече. Било за Великден, било за другите

големи празници, тук с десетки автобуси пристигат хиляди хора. И вече не ни е достатъчна там онази черквичка, ами се и отваря останалата и другата. Това е много голяма радост, понеже аз самия много, много труд положих за така да се развият нещата. Понеже в България никой не знаеше за нас (смее се - Д.С.).

Д.С.: - Да, така е, много малко.

Г.К.: - А сега много знаят, да, всички знаят. Но в тая, в т'ва развитие така и аз имам мъничък принос.

Д.С.: - С дейността ви като председател?

Г.К.: - Да, така.

(Следва провеждането на анкетите, които бяха предварително подготвени. След приключването на анкетата следва кратък разговор за общи неща и уговорка за следваща среща. След това информатора си тръгва – Д.С.)